

Vår första prioritet var de allra sköraste – så hur kunde vi släppa in smittan på Stockholms äldreboenden?
(publicerad DN Kultur 2020-04-10)

Den 7 april rapporteras det att hälften av Stockholms äldreboenden har bekräftade fall av covid-19. Två dagar tidigare var det en tredjedel som var drabbade.

Denna snabba och olyckliga utveckling har ägt rum trots att Folkhälsomyndigheten ända sedan epidemins begynnelse sagt att vår absolut första prioritet är att skydda de äldre.

Så hur kunde det ske?

”Det behöver vi titta på nu”, sa Karin Tegmark Wisell, avdelningschef på Folkhälsomyndigheten, i Agenda i söndags.

”Vi försöker få en bättre bild av vad som hänt”, sa statsepidemiolog Anders Tegnell på måndagens presskonferens, och tillade på tisdagen: ”Det är viktigt att alla inblandade går tillbaka till sina verksamheter och funderar på vad de kan bli ännu bättre på.”

De som är ansvariga för folkhälsan i Sverige har helt enkelt ingen förklaring till hur det gick till när de sköraste i vårt land blev de mest utsatta, och coronaviruset började härja som en präriebrand på många äldreboenden. De flesta boenden har nämligen haft besöksförbud sedan flera veckor. Personalen på samtliga äldreboenden har dessutom blivit beordrad att stanna hemma om man känner sig det minsta sjuk. Så hur kunde smittan ta sig in? Man vet inte riktigt.

Vad man däremot vet på myndigheten är hur smittan *inte* tagit sig in på våra äldreboenden. Förklaringen till den lavinartade utvecklingen är *inte* att personalen kan sprida sjukdomen utan att de själva har några symptom.

Denna ståndpunkt håller man envist fast vid på Folkhälsomyndigheten, trots tilltagande bevis på motsatsen, och en omvärld vars åsikt avviker från den svenska.

”Utifrån ny forskning vet vi nu att en betydande del av individer med coronavirus saknar symptom, och att de kan smitta andra med viruset innan symptom uppstår”, står det numera i amerikanska folkhälsomyndighetens (CDC) anvisningar. Av detta skäl rekommenderar många länder sin befolkning att bära munskydd så fort man lämnar hemmet.

Men i Sverige rekommenderar man inte ens de som arbetar med äldre människor att alltid bära munskydd eller annan skyddsutrustning. ”Man ska använda skyddsutrustning där den behövs, och inte ’för säkerhets skull’”, säger Anders Tegnell. Och på frågan om hemtjänstpersonal då inte kan bli smittspridare svarar han: ”Jag är inte riktigt säker på hur man tror att den smittspridningen ska gå till.”

Det är ett remarkabelt påstående, och till synes obegripligt. Men kanske kan det ses i ljuset av att Folkhälsomyndigheten tidigt under epidemin tog ställning i frågan om man kan smitta utan symptom. Man agerade kraftfullt mot en tysk rapport om ett sådant fall: ”Den grundar sig på felaktiga grunddata och man borde backa från den”, hävdade Tegnell. Och han har hållit fast vid denna ståndpunkt. Trots att studierna om asymptomatisk smittöverföring nu läggs på hög.

Den amerikanska socialpsykologen Leon Festinger skrev en gång en bok han kallade *A Theory of Cognitive Dissonance*. I denna utvecklade han teorin om hur människor, men också organisationer, hanterar den dissonans som kan uppstå när man brottas med motsägelserfulla idéer. “Anta att en individ bär en djup övertygelse”, skrev Festinger. ”Anta vidare att personen känner en stark förpliktelse gentemot denna övertygelse, att han eller hon vidtagit oåterkalleliga åtgärder utifrån denna. Anta, slutligen, att han eller hon förevisas bevis, otvetydiga och obestridliga bevis, för att hans eller hennes övertygelse är felaktig: Vad händer

då? Individerna håller då ofta inte endast fast vid sin övertygelse, utan blir mer förvissad än någonsin om styrkan i denna.”

Världshistorien är full av till synes ologiska och ändå enträget genomdrivna politiska handlingar – handlingar som trots att de trotsar allt förnuft, och till och med tycks självdestruktiva, inte stoppas, av något eller någon. Den amerikanska historikern Barbara Tuchman publicerade 1984 boken *The March of Folly* (i svensk översättning *Dårskapens vägar*), där hon studerade denna paradoxala företeelse. Boken inleds med orden: ”Ett fenomen som kan observeras genom hela historien, oberoende av plats eller tid, är hur regeringar driver en politik som går emot deras egna intressen.” Varför? Därför att de bitit sig fast vid en idé, och ofta inte kan släppa den ens när de stirrar ner i avgrunden.

Är det detta vi ser i Sverige just nu? Och vem är det i så fall som driver denna utveckling?

I den svenska förvaltningsmodellen är det inte i första hand regeringen utan expertmyndigheter som råder, expertmyndigheter som sätter stopp eller ger klartecken. Och regeringen fattar beslut på begäran av dessa experter. Det är på många sätt ett sunt förfaringsätt. Så tillgodoser man att beslut vilar på faktamässig, snarare än politisk, grund.

Problemet är bara: Det finns ingen riktig motvikt i detta system. Ingen riktig balans, och inget riktigt ifrågasättande.

Allt vilar på experterna.

Men vad händer om experterna inte enbart styrs av sitt förnuft? Vad händer om experterna lider av kognitiv dissonans? Vem sätter då upp hindren på Dårskapens vägar?

Lena Einhorn
virolog och författare